

додаткове контрольне питання, наприклад, пояснити поняття. Усну відповідь дає учень, який відповідає біля дошки або будь-який інший учень класу. Вчителю вже не потрібно друкувати багато наочного матеріалу, всю роботу виконає інтерактивна дошка, яка заощадить і час, і кошти.

Працюючи з інтерактивною дошкою, учитель має можливість на уроці разом з учнями швидко створити опорний конспект, заповнити будь-яку таблицю, у нетрадиційній формі подати виклад того чи іншого матеріалу, на очах у дітей „перетворити” звичайне правило у цікавий персонаж. За допомогою цієї дошки, можна з учнями відправитися з відомими героями мультфільмів у захопливу подорож. Добрі помічники – герої мультфільмів – будуть говорити з учнями і допомагати правильно пройти через випробування.

У використанні інтерактивної дошки можливі труднощі: наявність технічних проблем, значні затрати часу на підготовку до уроку, наявність декількох різних типів цих технічних пристроїв, майже повна відсутність спеціального програмного забезпечення для них, необхідність часових обмежень роботи з інтерактивною дошкою на уроці з огляду на дотримання санітарно-гігієнічних норм, визначення оптимального місця інтерактивної дошки у навчальному процесі [3, с. 34].

За допомогою Smart-дошки на уроці створюється ситуація зацікавленості, активізується навчальна діяльність. Інтерактивна дошка Smart-Board дає змогу використовувати завдання різного рівня складності, у такий спосіб сприяє зростанню успішності учнів. Тому, на нашу думку, робота з інтерактивною дошкою допомагає виявити творчі здібності учнів, створити атмосферу співробітництва та посилити бажання працювати й отримувати високі результати.

Проте потрібно мати на увазі, що інтерактивна дошка є лише інструментом, додатковим засобом у руках талановитого майстра – вчителя.

Потребують подальших досліджень питання розроблення уроків за допомогою інтерактивної дошки, перевірки ефективності її застосування відповідно до певних тем навчальної програми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: [навч.-метод. посібн.] / Бех І. Д. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Бовтенко М. А. Комп'ютерна лінгводидактика: [учеб. пособ.] / Бовтенко М. А. – М. : Флінта : Наука, 2005. – 216 с.
3. Бонч-Бруєвич Г. Ф. Методика застосування технології SMART Board у навчальному процесі : [навчальний посібник] / Бонч-Бруєвич Г. Ф., Абрамов В. О., Косенко Т. І. – К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2007. – 1

Мандебура Б.

Науковий керівник – к. псих. н. Шевченко О. М.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ У ПРОЦЕС САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Постановка наукової проблеми. Становлення і розвиток в сучасній психології традицій гуманістичного, особистісно-орієнтованого підходу ставлять в ряд актуальних науково-практичних завдань вивчення проблеми реалізації потенціалу особистості, особистісної самоактуалізації. Вивчення взаємозв'язків і взаємовпливів між особистісною самоактуалізацією та захисними механізмами сприяє винайденню і виокремленню особливих людських ресурсів, що значуще впливають на розвиток особистості в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науковій літературі дослідженню проблеми самоактуалізації особистості присвячено роботи іменитих зарубіжних (А. Маслоу, Р. Мей, Г. Олпорт, К. Роджерс, В. Франкл) та вітчизняних (Б. Ананьєв, К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, І. Бех, Л. Божович, М. Боришевський, Б. Братусь, І. Булах, Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Максименко, В. Роменць, С. Рубінштейн, Т. Титаренко та ін.) вчених. У центрі наукових доробків вказаних науковців знаходиться здорова творча особистість, метою якої є самоактуалізація (самореалізація). У свою чергу, висвітлення питання захисних механізмів людської психіки знайшло своє відображення у працях таких зарубіжних та вітчизняних вчених як: К. Абрахам, М. Балінт, В. Банціков, В. Воловик, Е. Джонс, М. Кляйн, Г. Нунберг, О. Феніхель, В. Цапкін, Ш. Ференці, В. Франкл, А. Фройд, З. Фройд та ін. Позиція вказаних науковців детермінує психологічний захист особистості як відповідну форму поведінки, реакцію або дію людини на впливи зовнішнього та внутрішнього середовища.

Мета статті – висвітлити результати емпіричного дослідження трансформації захисних механізмів у процесі самоактуалізації студентів.

Виклад основного матеріалу. Власне поняття самоактуалізації вперше ввів в психологію К. Гольдштейн. Він вважав самоактуалізацію найсильнішою потребою організму, яка на певний час може відвести на другий план голод, спрагу та інші потреби організму. А. Маслоу розвинув поняття самоактуалізації особистості, як людської потреби найвищого рівня.

Незважаючи на велику кількість окремих досліджень феноменів самоактуалізації та захисних механізмів особистості, саме вивченню їх взаємовпливів присвячено недостатньо тез. Так, К. Гольдштейн вважає, що здоровим є лише той організм, у якому тенденція до самоактуалізації діє зсередини і який долає

труднощі, які виникають при взаємодії із зовнішнім світом не на основі тривоги, а заради радості перемоги. Головна причина душевних хвороб, на його думку, полягає в тому, що людина не може самоактуалізуватися. Для хворого організму мета звільнення від напруги є провідною. А для здорового, навпаки, полягає у створенні певного рівня напруги для забезпечення подальшої активності організму [3]. Саме тому теза про те, що захисні механізми психіки здатні впливати на розвиток самоактуалізації, чи навпаки, має право на існування. Так, С. Нартова-Бочавер підкреслює, що в зарубіжних і вітчизняних роботах останніх років поняття розвитку особистості вже не протиставляється адаптації, і це є історичним визнанням цілісності особистості і нерозривності різних вимірів її самоактуалізації [1]. Тобто, немає протиріч в тому, що психологічний захист уможливорює успішну самоактуалізацію.

Один із найвідоміших представників гуманістичної психології А. Маслоу, навпаки, вважав, що одним із чинників, який перешкоджає розвитку особистості, є саме внутрішні механізми захисту. Окрім класичних механізмів захисту, описаних в психоаналітичній парадигмі, він розглядає ще два типи захисту – комплекс Іони та десакаралізацію:

– «Комплекс Іони» – це відмова від спроб реалізації повноти власних здібностей. Такі люди бояться використовувати власні здібності у повній мірі, тому задовільняються цілями, які не вимагають багато досягнень.

– Десакаралізація – це відмова ставитися до чогось з високим рівнем залученості та глибини. Від цього відбувається збіднення життя індивіда.

Одним з положень теорії Р. Плутчика є теза про те, що формування механізмів психологічного захисту відбувається поступово і на різних етапах онтогенезу з'являються різні захисти. Отже, розрізняють так звані «примітивні» захисти, які формуються на більш ранніх етапах розвитку, і більш «зрілі», що стосуються більш пізніх етапів. До найбільш примітивних захисних механізмів у теорії Р. Плутчика належать регресія, проєкція та заперечення. Такі ж механізми, як інтелектуалізація, компенсація, реактивне утворення з'являються на більш пізніх етапах розвитку, відповідають більш високим рівням розвитку особистості і сприяють вдалій самоактуалізації особистості [2].

Наукові доробки В. Моросанової свідчать про те, що на шляху до самореалізації у самотійного суб'єкта переважають захисти, що дозволяють більш ефективно «гасити» внутрішньо-особистісні конфлікти, в той час як жорсткість програм, таких як надлишкова усвідомленість, наприклад, може перешкоджати зняттю напруги. Також автор також підкреслює конструктивну роль сублімації, яка при розвиненій здатності до планування дозволяє детальніше сприймати реальність і взаємодіяти з нею усвідомлено.

У свою чергу Л. Анциферова, посилаючись на роботи зарубіжних психологів, розглядає в позитивному контексті захист «заперечення», як психологічний бар'єр на шляху руйнівного проникнення трагедії у внутрішній світ людини, в її ціннісно-смыслову концептуальну систему. Заперечення дозволяє переробляти травмуючі ситуації малими дозами, поступово асимілюючи смыслову сферу особистості. Після асиміляції травмуючої події з'являється нова оцінка схожих подій і власних можливостей, збільшується простір особистого майбутнього в свідомості [4].

Аналіз літератури із досліджуваної проблеми дозволяє нам зробити висновок, що на сьогодні існує невелика кількість вдалих спроб інтеграції значної частини теоретичного та емпіричного знання про захисні механізми в єдину концепцію інтрапсихічної сфери життєдіяльності суб'єкта і застосувати її для розв'язання деяких проблем практичної психології.

Емпіричне дослідження проводилося на базі факультету психології та педагогіки та інженерно-педагогічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

У дослідженні взяли участь дві групи випробуваних:

- 1) студенти гуманітарних спеціальностей – 80 осіб, середній вік – 18,6 років;
- 2) студенти технічних спеціальностей – 80 осіб, середній вік – 18,7 років.

Результати дослідження за методикою діагностики типологій психологічного захисту представлені в таблиці 1.1., за методикою «Стратегії подолання стресових ситуацій (SACS)» представлені в таблиці 1.2.

Таблиця 1.1

Результати діагностики типологій психологічного захисту

Стратегії	Гуманітарні		Технічні		t – критерій	P
	Хср.	Σ	Хср.	σ		
Заперечення	53,7	23,1	56,3	20,5	0,52	> 0,05
Придушення	44,7	17,1	46,4	15,9	0,46	> 0,05
Регресія	58,7	21,0	59,7	20,1	0,21	> 0,05
Компенсація	50,6	20,5	51,1	16,9	0,11	> 0,05
Проекція	64,1	20,0	65,3	19,7	0,27	> 0,05

Заміщення	53,2	21,8	55,0	21,2	0,36	> 0,05
Інтелектуалізація	59,7	18,4	61,0	17,1	0,32	> 0,05
реактивні утворення	58,2	26,9	55,7	23,3	0,43	> 0,05

Було встановлено, що провідними психологічними захистами студентів технічних та гуманітарних спеціальностей є – проєкція, інтелектуалізація, регресія і реактивні утворення. Дещо рідше студентами використовуються заперечення і заміщення. Найрідше використовуються компенсація і придушення. Значущих відмінностей між групами не виявлено. Отже, структура психологічних захистів у студентів двох груп збігається.

Результати діагностики показали, що провідними стратегіями подолання стресів у студентів гуманітарних спеціальностей є: пошук соціальної підтримки, обережні дії і вступ у соціальні контакти. Рідше використовуються маніпулятивні, агресивні і асертивні дії. Ще рідше використовуються імпульсивні дії, уникнення стресу і асоціальні вчинки. Провідними стратегіями подолання стресів у студентів технічних спеціальностей є: обережні дії, пошук соціальної підтримки і вступ в соціальні контакти. Рідше використовуються маніпулятивні, агресивні, асертивні і імпульсивні дії. Ще рідше використовуються асоціальні дії та уникнення стресу.

Таблиця 1.2

Результати за методикою «Стратегії подолання стресових ситуацій (SACS)»

Стратегії	Гуманітарні		Технічні		t – критерій	Pp
	Хср.	σ	Хср.	Σ		
асертивні дії	19,5	2,9	18,8	2,9	1,07	> 0,05
вступ в соціальний контакт	21,7	4,5	21,0	4,5	0,67	> 0,05
пошук соціальної підтримки	22,0	4,6	21,4	4,6	0,55	> 0,05
обережні дії	21,9	3,8	22,1	3,8	0,21	> 0,05
імпульсивні дії	19,0	3,0	18,9	3,0	0,12	> 0,05
Уникнення	18,4	5,0	17,7	5,0	0,66	> 0,05
непрямі дії	19,9	3,8	19,6	3,8	0,37	> 0,05
асоціальні дії	17,7	4,9	18,0	4,9	0,31	> 0,05
агресивні дії	19,8	5,3	19,6	5,3	0,19	> 0,05

В цілому, структура стратегій подолання стресових ситуацій у студентів двох груп збігається. Значимих відмінностей між групами не виявлено.

Дослідження характеру самоактуалізації у студентів, для якого було використано адаптований тест РОІ Е. Шострома – Самоактуалізаційний тест САТ (Альошина Ю.Є., Гозман Л.Я.), виявило у студентів високий бал за шкалою Самоповаги (Су) і шкалою уявлень про природу людини (П). Відповідно до змісту цих шкал, дані студенти здатні оцінити свої достоїнства, позитивні риси, поважають себе за них. Також для них характерна схильність сприймати природу людини в цілому як позитивну. Більшість студентів показало середні результати в діапазоні 45-55 Т-балів за наступними шкалами: Орієнтації у часі (ОВ) – 47 Т-балів, Підтримки (П) – 53 Т-бала, Ціннісної орієнтації (ЦО) – 54 Т-бала, спонтанності (Сп) – 51 Т-бал, самоприйняття (Спр) – 49 Т-бала, шкалою Синергії (Сі) – 49 Т-балів, Прийняття агресії (Аг) – 54 Т-бала, Креативності (Кр) – 50 Т-балів. Дані результати є показниками психічної і статистичної норми випробовуваних. Низькі оцінки випробовуваних показали за шкалою Гнучкості поведінки (Г) – 44 Т-бала, що говорить про нездатність швидко і адекватно реагувати на мінливу ситуацію; Сензитивності (Сз) – 43 Т-бала, що говорить про нерозвинену рефлексію, здатності до визначення своїх почуттів, потреб; Контактності (Ко) – 44 Т-бала, що говорять про нездатність до швидкого встановлення глибоких і тісних емоційно-насичених контактів з людьми, до суб'єкт-суб'єктного спілкування; Пізнавальних потреб (Пп) – 38 Т-балів, що говорять про відсутність прагнення до придбання знань про навколишній світ.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, студенти, які вибирають занадто легкі та прості цілі в цілому мають низькі показники самоактуалізації. Вони залежні, конформні, несамостійні, орієнтовані на конкретний проміжок часу, мають низьку усвідомленість своїх потреб і почуттів, не гнучкі в реалізації своїх цінностей в поведінці, у взаємодії з оточуючими людьми, у них відсутня здатність швидко і адекватно реагувати на мінливу ситуацію, вони, як правило, низько себе цінують, не усвідомлюють свої здібності і можливості, у них низька мотивація до пізнання та творчості.

Отже, в ході дослідження ми встановили, що домінуючі захисні стратегії і самоактуалізації в більшості випадків відповідають один одному, тобто при високому рівні прояву захисної стратегії «Пошук соціальної підтримки» відзначається висока самоактуалізація, захисної стратегії «Обережні дії» – середні значення самоактуалізації, захисної стратегії «Вступ в соціальні контакти» – низькі значення самоактуалізації. У подальшому за допомогою регресійного аналізу з'ясуємо кореляційні зв'язки між проявом домінуючих захисних стратегій та процесом самоактуалізації особистості студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г.А. Психологическое содержание личностной свободы: сущность и составляющие / Г.А. Балл // Психологический журнал. – 1997, Т. 18. – № 5. – С. 7 – 19.
2. Балл Г.О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах) / Г. О. Балл. – К.; Рівне: Вид. Олег Зень, 2007. – 172 с.
3. Бассин Ф. В. О силе «Я» и «психологической защите» / Ф. В. Бассин // Самосознание и защитные механизмы личности. Хрестоматия / ред-сост. Д. Я. Райгородский. – Самара: Изд. дом «Бахрах-М», 2008. – С. 3 – 11.
4. Вахромов Е. Е. Психологические концепции развития человека: теория самоактуализации: учебн. пособие / Е. Е. Вахромов. – М.: Междун. пед. академия, 2001. – 162 с.

Чупляк О.

Науковий керівник – доц.Олексюк В.Р.

ОСОБЛИВОСТІ БУЛІНГУ В ПІДЛІТКОВИХ ГРУПАХ

Всесвітня організація охорони здоров'я проводить періодичний моніторинг аспектів поведінки школярів, які впливають на їх здоров'я. Один із напрямів дослідження пов'язаний із насиллям у школах. Зокрема досліджувала ситуацію щодо підлітків, яких ображали в школі не менше двох разів впродовж місяця останні декілька місяців. Згідно з даними, представленими в дослідженні в Україні, 20 % дівчат і 19 % хлопців 11-річного віку зазнавали різноманітних образ у школі. Кількість таких дітей 13-річного віку дещо нижча порівняно з попередньою віковою категорією. Відповідно, 18 % дівчат та 16 % хлопців. У 15-річному віці тенденція до зменшення зберігається. Відповідно, 12 % дівчат і 13 % хлопців піддавалися різноманітним образам в школі не менше двох разів впродовж місяця останні декілька місяців, тобто з віком кількість жертв насилля, булінгу зменшується.

Зарубіжні вчені визначають булінг визначають як:

1) соціальну взаємодію через яку одна людина (іноді декілька) зазнає нападів іншої людини (іноді декількох, але, зазвичай, не більше чотирьох) майже щодня впродовж тривалого періоду (декількох місяців), що викликає в жертви стан безпомічності й виключення з групи [4, с. 168];

2) сукупність соціальних, психологічних і педагогічних проблем, які охоплюють процес тривалого фізичного чи психологічного насилля з боку індивіда або групи стосовно індивіда, що не може захистити себе в певній ситуації [5];

3) поведінка, що може бути визначена як неодноразовий напад (фізичний, психологічний, соціальний або вербальний) тими, чия влада формально або ситуативно вища за тих, хто не має можливості захиститися, з наміром заподіяти страждання для досягнення власного задоволення [6].

Отже Булінг (англ. *bully* — залякувати, цькувати, задирати) — прояв агресії з подальшим залякуванням особистості і появою можливості її повного підпорядкування собі і своїм інтересам. Така поведінка дає можливість людині самоствердитися за рахунок когось, заслужити собі загальний авторитет. Насправді задирка приховує свою неспроможність і слабкість. [1]

Зарубіжний дослідник булінгу Д. Ольвеус визначає три важливих компоненти цього феномену: 1) агресивна поведінка, що охоплює небажані, негативні дії; 2) це патерн поведінки що постійно повторюється; 3) характеризується нерівністю позицій влади або сили учасників взаємодії [7].

Проблему насильства також висвітлюють такі вчені, зокрема І. Бердишев, І. Кон, Х. Лейманн, Д. Лейн, К. Лоренц та ін. Вітчизняні наукові роботи з означеної проблеми мають загальний характер, не досліджені на сьогоднішній теоретико-методологічні основи цього явища, його причини, наслідки.

Явище булінгу досить часто зустрічається і в дорослих трудових колективах, проте ця поведінка бере свій початок у молодшому підлітковому віці, коли одним з основних агентів гендерної соціалізації є школа. Булінг є явищем розповсюдженим і серед хлопців, і серед дівчат, хоча частіше до такої поведінки вдаються хлопці. Це явище є інтернаціональним і досліджується вченими багатьох країн: Америки, Великої Британії, Канади, Норвегії, Фінляндії тощо. Як зазначає відомий російський науковець І. Кон, за останні 20 років «булінг» став міжнародним соціально-психологічним і педагогічним терміном, який означає складну сукупність соціальних, психологічних і педагогічних проблем [9, с.15].

Л. Кішлі вважає, що основною характеристикою булінгу є емоційне приниження, образа почуттів людини, що призводить до виключення її з групи. Дослідниця зазначає, що булінг – це агресивна поведінка, яка спрямована на приниження почуттів гідності, висловлювання негативних емоцій і принизливих оцінок щодо іншої людини. При цьому булінг не є порушенням закону, адже в карному кодексі, як правило, немає закону, згідно якого така поведінка карається.

Л. Кіші виділяє сім ознак булінгу: